

Prata vidare
- Demokratiska
samtal på
gränsen

Samtalsfrågor till folkhögskolor, studieförbund,
civilsamhället och offentliga verksamheter

#VIMASTE
PRATA

Folk-
bildnings-
rådet

Inledning

Det här samtalsmaterialet utgår från seminariet *Demokratiska samtal på gränsen*, som arrangerades av Folkbildningsrådet och satsningen ViMåstePrata på MR-dagarna i Göteborg hösten 2021, då jubileumsåret Demokratin 100 år stod i centrum. Seminariet riktade sig till verksamma inom studieförbund och folkhögskolor men också till verksamma inom offentlig sektor, med exempelvis stöd till folkbildning och civilsamhälle eller med demokrati- och kulturfrågor.

Under seminariet diskuterades tre verksamhetsexempel, där folkbildningsanställda upplevt dilemman kopplade till folkbildningens demokratiuppdrag. Hur ska folkbildningen hantera demokratiska samtal, verksamheter eller samarbeten som riskerar att hamna på gränsen för samhällets demokratiska grundvärderingar? Hur värnas demokratin i folkbildningens vardag och hur kan det demokratiska samtalet stärkas? Och hur inkludera även dem som hyser misstro mot demokratiska processer?

Detta är frågor som inte bara berör folkbildningen utan hela samhället. Samtalsmaterialet ger möjlighet att fortsätta och fördjupa samtalet på folkhögskolor, studie-

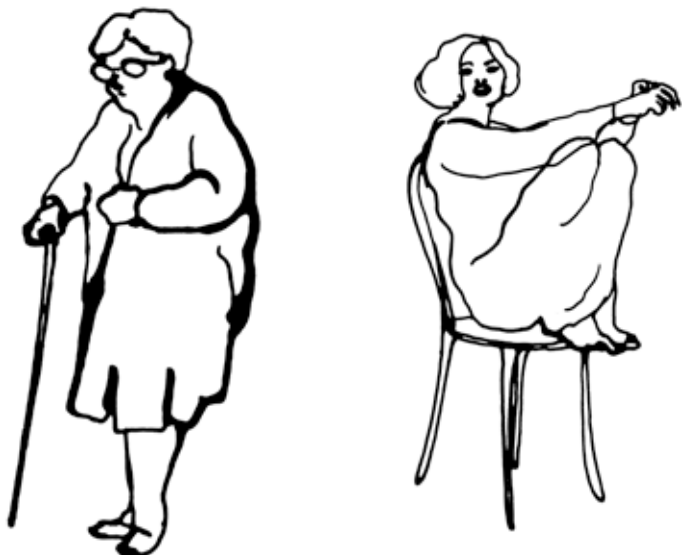

förbund men även inom hela civilsamhället och i berörda offentliga verksamheter. På sista sidan i detta material finns frågor som särskilt utformats ur ett offentligt verksamhetsperspektiv.

Materialet har tagits fram gemensamt av ViMåstePrata och Folkbildningsrådet och finns att ladda ner på vimasteprata.org, under material i Demokratibanken. Seminariet är 60 minuter långt och kan ses på Folkbildningsrådets Youtube-kanal: youtu.be/-SDV93L4xy4

Medverkande i seminariet är Anna Ardin, diakon, författare och doktorand, Marie Cederschiöld högskola, Erik Amnå, professor emeritus i statskunskap, Örebro universitet, Gabriel Ehrling Perers, politisk redaktör, Falu Kuriren och grundare av Idealistas förlag, och Maria Graner, generalsekreterare, Folkbildningsrådet.

Satsningen ViMåstePrata har sedan 2018 arbetat tillsammans med studieförbund och folkhögskolor med att inspirera och stärka folkbildningen i sitt praktiska demokratiarbete. Folkbildningsrådet ska i sitt uppdrag säkerställa att statens stöd till folkbildningen bidrar till att stärka demokratin och ökar människors delaktighet i samhället och har fördelat projektmedel till ViMåstePrata.

Fortsatta samtal på studie- förbund och folkhögskolor

Samla en grupp kollegor, se seminariet ihop och diskutera utifrån bifogade frågor. Frågorna utgår från vad medverkande säger i seminariet och från de verksamhetsexempel som presenteras.

Upplägg

Antingen en träff med ett samtal eller tre träffar med tid för längre samtal.

En träff

Se seminariet tillsammans och diskutera utifrån de första frågorna och fortsätt sedan fritt runt bordet då ni kan plocka frågor kopplade till exemplen.

Flera träffar

Se seminariet tillsammans på första träffen och fortsätt sedan med fler träffar då ni går igenom ett exempel per träff.

Seminarieinledning

1. Gå laget runt och ge spontana reaktioner på samtalet.
2. Maria Graner pratar om vikten av att värna folkbildningens frihetsgrad, varför är det viktigt och hur kan vi stärka den?
3. Anna Ardin talar inledningsvis om majoritets- och minoritetssamhället. Vem bestämmer vad som är demokratiskt? Om det är majoriteten, vem ser då till minoriteternas rättigheter, exempelvis när det handlar om religionsfrihet?
4. Anna Ardin lyfter även frågan om det är ett hot mot demokratin att kräva att fler ”släpps in” eller om det är en utveckling av demokratin? Vilka ”får” vara med i folkbildningens verksamhet?
5. Erik Amnå menar att många inte känner sig hemma i den svenska demokratin? Håller du med? Vad kan folkbildningen göra för att skapa större delaktighet och tillit just för de som inte känner sig hemma?
6. Gabriel Ehrling Perers upplever att samhället rest murar och tagit steg tillbaka från det offentliga samtalet. Han saknar möjligheter och mötesplatser för medborgare som vill samtala med beslutsfattare och med varandra. Håller du med? Vad gör och vad kan folkbildningen göra för att skapa kontaktytor?

Exempel 1

”En studieförbundsavdelning i mellersta Sverige beskriver att de vill ta sitt folkbildningsuppdrag på allvar och jobba med integration på riktigt, men att det kan vara en utmaning att jobba med vissa föreningar.

För ett antal år sedan avbröt de samarbetet med en förening. Allt kändes till en början bra och de planerade verksamheten ihop. Studieförbundet betonade då vikten av inkludering och att de ville ha insyn i verksamheten. Men efter ett tag slutade ordföranden och det kom in

nytt folk, vilket ledde till en nystart av samarbetet. Vid ett möte tog studieförbundet med sig en tolk för att säkerställa att alla förstod varandra. Först efteråt förstod de att tolken inte hade översatt det som sades. ”Ni är för svenska”, hade han också sagt till studieförbundet. De märkte sedan att föreningen inte gjorde den verksamhet de kommit överens om och att kvinnor separerades från männen, i motsats till vad som överenskommits. Då valde studieförbundet att anställa en person som skulle vara på plats, men det visade sig att inte heller hon fick vara med männen utan bara med kvinnorna. Då avbröt studieförbundet samarbetet.

Studieförbundet undrar vem som ska göra jobbet när det blir så här? De vill bidra till integration men det fungerade inte ihop med den här föreningen. De tycker att det är jättesvårt ur ett demokratiskt perspektiv. Om studieförbunden lämnar, vad händer då?”

7. Erik Amnå menar att det måste betyda något att det är ett studieförbund (eller en folkhögskola) som står bakom verksamheten? Vad innebär det i praktiken?
8. Erik Amnå nämner en beröringsskräck mot personer som inte ”platsar” inom folkbildningen. Kommentarer på det!
9. Anna Ardin pekar på att man kan samarbeta med individer i en förening även om föreningssamarbetet inte fungerar. Vilka resurser krävs för att jobba så?
10. Maria Graner talar om en inre folkbildningskompass. Vad står den för och hur kan den stärkas?
11. Anna Ardin talar om att s.k. separatistisk organisation eller sammankomster ibland kan vara befogade för att deltagarna ska kunna ta vara på sina rättigheter och delta i demokratiska processer. Hur kan er verksamhet förhålla sig till att syften med separatistiska mötesformer kan ha både för- och nackdelar för demokratin?

Exempel 2

”En studieförbundsavdelning i södra Sverige blev kontaktad för ett samarbete om en föreläsning. En församling

ville arrangera en kväll om Israel- och Palestinafrågan. Studieförbundet tackade nej, eftersom arrangörerna visade att de hade en tydlig uppfattning i sakfrågan, och det inte skulle finnas utrymme för öppna samtal och flera perspektiv. ”Vi är inga åsiktsmoderatorer, men där det är möjligt måste vi kunna föra in metodik, struktur och sätta ramar och ge inspiration och på så vis skapa goda samtal om viktiga frågor. När det inte går, då blir det inget samarbete.” Samtidigt som de säger nej till samarbeten vill studieförbundet gärna finnas med i sammanhang där det spänner, brinner till, finns saker att diskutera. Det är en del av uppdraget men då måste flera röster höras.

Studieförbundet ser en utmaning i att å ena sidan vaka över var de finns någonstans, i vilka sammanhang eller åsiktsgrupperingar och samtidigt anta det stora uppdraget att finnas där studieförbunden behövs som mest. I det här fallet var det tydligt att de skulle tacka nej.

Den studieförbundsanställda berättar också att närliggande kommuner gör om sitt bidragssystem, så att studieförbunden måste söka projektstöd till sin verksamhet i stället för att få ett generellt stöd till folkbildning. Beroende på politisk färg i kommunen finns det risk att bara vissa ämnen och frågor får stöd. När de själva tar sitt demokratiska uppdrag på fullaste allvar, är de oroliga för att politiska åsikter ska styra och begränsa folkbildningen och dess demokratiuppdrag. Då kanske studieförbunden tystnar och färre goda samtal genomförs.”

12. Gabriel Ehrling Perers pratar om att form och inramning av samtal måste präglas av det studieförbundet eller den folkhögskola som arrangerar det, oavsett samarbetsparter. Hur präglas er verksamhet av er profil?
13. Anna Ardin menar att man måste kunna diskutera olika frågor, men alltid med fakta och källkritik. Hon undrar om det egentligen var så att frågan i det här exemplet låg för långt ifrån studieförbundet? Finns det frågor ni inte skulle kunna eller vilja ta upp på er folkhögskola eller ert studieförbundet?

14. Är det folkbildningens roll att befinna sig på gränsen, tänja på gränserna och ta de riktigt svåra frågorna? Vad krävs för att klara detta?
15. Erik Amnå menar att folkbildning inte är ett föreningsbidrag, utan något alldeles speciellt som tydligt ska präglade verksamheten. Vad skulle du säga är specifikt för folkbildning?
16. Maria Graner pekar på vikten av att vara självkritisk och fundera över vilka samarbeten man ingår och vad man som folkbildare ska stå för. Hur ser du på balansgången, att å ena sidan vara möjliggörare och å andra sidan tvingas säga nej?

Exempel 3

”En folkhögskollärare sedan snart två år jobbar på allmän kurs på en skola, där många av deltagarna bor i närområdet. I området är ungefär hälften av de boende vaccinerade mot corona och i klassrummen uttrycker deltagare ofta en oro eller misstro mot vaccination. Läraren upplever att frågan är känslomässigt polariserad. De som inte vaccinerat sig har ofta starka ståndpunkter och är mer högljudda i sitt motstånd. De som har vaccinerat sig är tystare och tar sällan debatten. Läraren och skolan förmedlar den fakta och information som finns. Men den avfärdas lätt av de skeptiska, som kallar det för propaganda.

Läraren säger att hon hanterar utmaningen genom att hålla fast vid demokratiska principer för samtal och vid folkhögskolans arbetssätt, precis som i andra frågor där åsikterna kan vara starka och gå isär. Det handlar om att orka ta samtalet, att se till att alla kommer till tals och lyssnar på varandra, även när någon har åsikter som man kan tycka är uppåt väggarna, att efterfråga argument, visa på flera olika perspektiv och påminna om att samtal inte handlar om att vinna en debatt. Läraren är samtidigt tydlig med vad hon själv tycker i frågan och varför. Lärarrollen ger en viss auktoritet.

Men ibland går det inte. Om folk redan har bestämt sig och slutar lyssna på varandra eller höjer rösten i affekt, säger kränkande saker eller går ut från rummet, så får man

bryta just då. Man kan inte få med sig alla, men kanske sår man frön. Även om de mest övertygade rösterna fortfarande dominerar samtalen, kan läraren se resultat. Det händer till exempel att någon kommer fram enskilt och berättar att deras familj nu tagit ställning för att vaccinerat sig.

En fördel med folkhögskolan är att svåra samtal får ta tid. Utmaningen är att hålla det demokratiska samtalet i gång så att alla får fortsätta att öva och att själva vara ett föredöme. Samtidigt behöver det finnas utrymme att ibland misslyckas som lärare, för att man ska kunna bli bättre och inte bli för ängslig.”

17. Gabriel Ehrling Perers ger exempel på olika samtalsmetoder och rätten att fundera över om alla i rummet verkligen vill ha samtalet. Ska vi samtala till varje pris?
18. Erik Amnå pekar på att det finns forskningsstöd för att samtalet som det genomförts i exemplet leder till ökad respekt och försvar för demokratiska värden. Hur skulle du formulera metoden?
19. Maria Graner talar om hur viktigt det är att ingen i ett samtal kränks och att det är viktigt att ha koll på det. Har du koll på vad en kränkning är enligt lagens mening? lagen.nu/begrepp/Kränkning

Fortsätt med egna frågor och exempel från er verksamhet!

Fortsatta samtal inom offentlig verksamhet

Ett enkelt sätt är att samla en grupp på arbetsplatsen och se seminariet tillsammans och sedan diskutera frågeställningar som väckts med utgångspunkt från den egna verksamheten. Utöver samtalsmaterialet ovan, där ni finner de tre verksamhetsexemplen med tillhörande frågor, är följande frågor tänkta att särskilt inspirera till fortsatt samtal inom offentlig verksamhet.

1. Vilka av samhällets demokratiutmaningar ser du att folkbildningen kan bidra till att möta?
2. I seminariet finns ett exempel på hur samtal om svåra frågor hanterades på en folkhögskola (exempel 3). Vad ser du som folkbildningens styrkor och möjligheter att skapa forum för demokratiska samtal?
3. Vad kännetecknar ett demokratiskt samtal?
4. Hur värnas det respektfulla demokratiska samtalet?
5. Ett av exemplen relaterar till s.k. separatistisk organisering eller sammankomster. Anna Ardin ger exempel på när sådana mötesformer kan vara befogade, för att deltagarna ska kunna ta vara på sina rättigheter och delta i demokratiska processer. Hur ska offentliga aktörer förhålla sig till olika perspektiv på och syften med separatistiska mötesformer, till exempel vid bedömning av demokratikriterier?
6. Två av exemplen berör ett dilemma för folkbildningens demokratiska uppdrag. För att minska risken att verksamhetsmedel används i strid med demokratiska värderingar, riskerar studieförbundet eller folkhögskolan att välja att begränsa sin verksamhet till redan kända arenor och deltagare. Det gör det svårare att nå dem som är mindre delaktiga i eller saknar tilltro till demokratin. Hur kan det här dilemma hanteras av folkbildningen respektive av bidragsgivare eller offentliga samverkanspartner?

7. Om folkbildning i en bemärkelse måste få vara ett riskprojekt, där utfallet av samverkan, mötesplatser eller av öppna samtal inte alltid kan förutses, hur balanserar man mellan krav på att en organisation ska kunna förebygga felaktigheter på förhand och krav på att organisationen bör kunna redovisa hur den rättar till och lär av de fel som uppstår?
8. Hur kan folkbildningen och offentliga samverkansparters mötas och samverka kring hur demokratiska utmaningar i samhället och i folkbildningen hanteras?
9. Hur kan omgivningens tillit till folkbildningens egna "demokratiska kompass", som Maria Graner talar om, stärkas?
10. Hur kan offentliga aktörer agera för att stärka ideell demokratisk verksamhet men samtidigt undvika obefogad styrning av folkbildningens verksamheter?

Fortsätt med egna frågor och exempel från er verksamhet!

ViMåstePrata och Folkbildningsrådet

Illustration: Stina Wirsén

Grafisk form: Petter Evertsén

